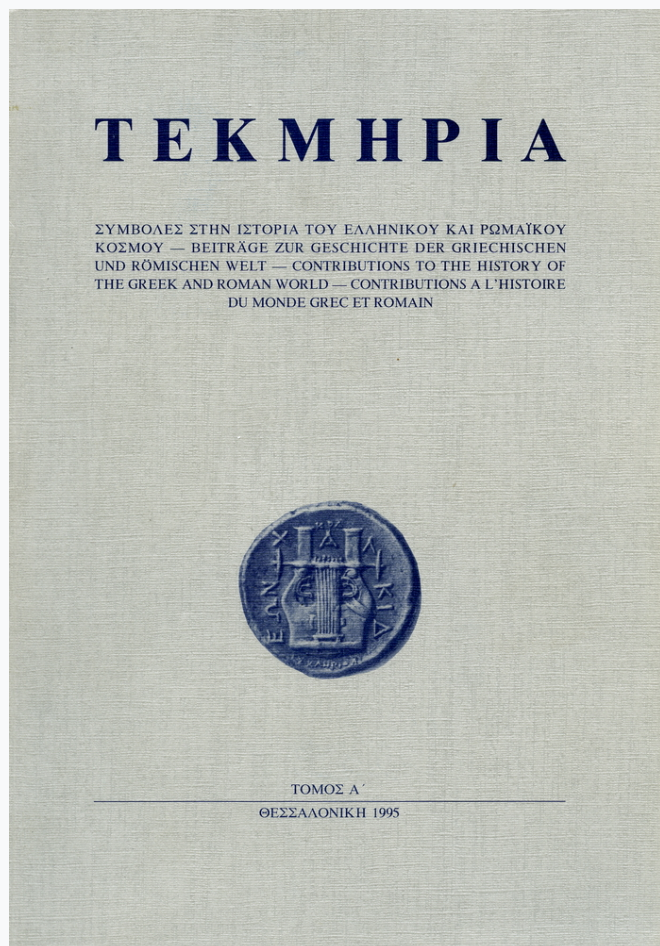

Tekmeria

Vol 1 (1995)

Μακεδονικά Σύμμεικτα

Π. Μ. ΝΙΓΔΕΛΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.101](https://doi.org/10.12681/tekmeria.101)

To cite this article:

ΝΙΓΔΕΛΗΣ Π. Μ. (1995). Μακεδονικά Σύμμεικτα. *Tekmeria*, 1, 173–190. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.101>

Π. Νίγδελης
Μακεδονικά Σύμμεικτα

Ἡ παρούσα ἐργασία πραγματεύεται τρία ἐπιγραφικά κείμενα πού σχετίζονται μέ τήν τοπογραφία καί τήν ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατά τήν ἑλληνιστική καί αὐτοκρατορική ἐποχή. Τό πρῶτο ἀπό αὐτά προέρχεται ἀπό τή Μ. Ἀσία, ἐνῶ τά δύο ἄλλα ἀπό τήν ἴδια τή Μακεδονία καί συγκεκριμένα τή Βέροια καί τήν Εὐρωπό.

1. ΔΕΤΕΛΑ: μία νέα πόλη τῆς Ἑλίμιας

Στόν δέκατο τόμο τῆς σειρᾶς MAMA πού ἐκδόθηκε τελευταία καί περιλαμβάνει ἐπιγραφές τῆς Φρυγίας δημοσιεύεται καί σχολιάζεται ἐκτός τῶν ἄλλων μία ἀπλή μαρμαρίνη ἐνεπίγραφη στήλη μέ ἀετωματική ἐπίστεψη πού βρέθηκε στήν περιοχὴ τοῦ Afyon (Δορύλαιο). Ἡ ἐπιγραφή τῆς στήλης, χρονολογεῖται μέ παλαιογραφικά κριτήρια στόν 3. αἰ. π.Χ. Γιά τήν εὐχερέστερη παρακολούθηση τῶν παρατηρήσεων πού ἀκολουθοῦν ἀναδημοσιεύουμε τό κείμενό της μέ μερικῆς ἀπαραίτητες βελτιώσεις (βλ. εἰκ. 1).¹

Φίλιππος Μακεδῶν
ἐνθα με γαῖα ἐκάλυψε
Φίλιπον Σωρία υἱόν
4 μητρός δέ Ἀντιγόνης
κρύπτομ' ὑποχθόνιος·
ἀλλοτρίας δέ ἔλαχον χώ-
ρας καί οὐκ αὐτός ἐμαντοῦ·
8 εἶμι δέ Ἑλημιώτης
ἐκ πόλεως ΔΕΤΕΛΑ<Σ>²

1. Βλ. B. Levick, S. Mitchell et alii, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* X, London 1993 (*JRS*, Monographs 7), ἀρ. 220. Τό κείμενό της παρατίθεται στό ὑπόμνημα τῆς ἐπιγραφῆς ἀρ. 220, μιᾶς ἐπιτάφιας ἐπιγραφῆς Μακεδόνα στρατιώτη πού σκοτώθηκε σέ κάποιον ἀπό τούς πολέμους τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. Ἡ ἐπιγραφή βρέθηκε στό χωριό Sütlümenli Köyü στή θέση Junbesik Meuki καί φυλάσσεται σήμερα στό Μουσεῖο τοῦ Afyon μέ ἀρ. εὐρετηρίου 1393. Οἱ διαστάσεις της εἶναι: 1,34 μ. (ὕψος), 0,34 μ. (πλάτος) καί 0,09 μ. (πάχος). Τό ὕψος τῶν γραμμάτων κυμαίνεται μεταξύ 0,015 καί 0,025 μ.· τό ὕψος τοῦ Θ καί τοῦ Ο εἶναι 0,007-0,010 μ. Τήν κ. Δρ. Μ. Ricci (Βελιγράδι) πού εἶδε τήν ἐπιγραφή καί μοῦ ἔδωσε τά στοιχεῖα καί τήν φωτογραφία τῆς πέτρας εὐχαριστῶ θερμά.

2. Οἱ ἐκδότες διαβάζουν *Τελα*.

Σύμφωνα μέ τήν ἔρμηνεία πού προτείνουν οἱ ἐκδότες τῆς ὁ Φίλιππος ὑπῆρξε Μακεδών πού καταγόταν ἀπό τήν πόλη Τέλα τῆς Ἐλυμαΐας στή Μεσοποταμία. Τό ὄνομα τῆς πόλης παραδίδεται γιά πρώτη φορά, ὅπως ὀρθά δέχονται οἱ ἐκδότες τῆς ἐπιγραφῆς, στή γραμμμένη στά συριακά Ἐδεσσηνή Χρονογραφία (6. αἰ. μ.Χ.). Ἐκεῖ λέγεται ὅτι ὁ Καῖσαρ Κωνσταντίος ἔκτισε τήν πόλη στό μέρος ὅπου παλαιότερα ὑπῆρχε ἡ Ἀντωνινοῦπολη (μετέπειτα Μαξιμιανούπολη).³ Ἀπό τό χρονικό τοῦ Μαλάλα μαθαίνουμε μάλιστα ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ Κωνσταντίου ὀφειλόταν στό ὅτι ἡ πόλη εἶχε καταστραφεῖ ἀπό σεισμό καί ὅτι μετά τήν ἀνοικοδόμησή τῆς μετονομάσθηκε πρὸς τιμὴ τοῦ ἀπὸ Μαξιμιανούπολη σέ Κωνσταντίνα.⁴ Στή θέση τῆς Τέλας (πλήρης ὀνομασία Tella de Mauzelat ἢ Tell Mauzan) βρίσκεται σήμερα ἡ πόλη Viranşehir. Λαμβάνοντας ὑπόψη τῆ μαρτυρία τῆς Ἐδεσσηνῆς Χρονογραφίας οἱ ἐκδότες τῆς ἐπιγραφῆς πιστεύουν ὅτι αὐτὴ συνιστᾷ τήν πρῶιότερη μαρτυρία πού διαθέτουμε γιά τήν πόλη.

Καί ἂν ἀκόμη μετέγραφε κανεῖς τόν τελευταῖο στίχο τῆς ἐπιγραφῆς μέ τόν τρόπο πού θέλουν οἱ ἐκδότες τῆς (βλ. ὁμως παρακάτω σ. 177) ἡ παραπάνω ἔρμηνεία δέν μπορεῖ νά εὔσταθεῖ, ἐπειδὴ στηρίζεται σέ δύο ἐσφαλμένες προϋποθέσεις: α) ὅτι ἡ Tella ἀνῆκε στήν Ἐλυμαΐα τῆς νότιας Μεσοποταμίας καί β) ὅτι τό ἔθνικό ὄνομα τῆς περιοχῆς εἶναι Ἐλημιώτης. Ὄρθο εἶναι ἀντίθετα ὅτι: ἡ πόλη βρισκόταν στή βόρεια Μεσοποταμία καί ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἐλυμαΐας ὀνομάζονταν Ἐλυμαῖοι, ὅπως ρητᾶ ἀναφέρει στά «Ἐθνικά» τοῦ ὁ Στέφανος Βυζάντιος.⁵

Μιά πειστικότερη ἔρμηνεία γιά τήν καταγωγή τοῦ νεκροῦ προκύπτει ἀντίθετα, ἂν συνδεθεῖ τό δεύτερο ἔθνικό τοῦ Ἐλημιώτης μέ τήν Ἐλιμιώτιδα τῆς Μακεδονίας, πράγμα πού εἶναι, νομίζω, καί τό φυσικότερο, ἐφόσον παράλληλα αὐτοπροσδιορίζεται ὡς Μακεδών. Τό ὄνομα αὐτό —μαζί μέ τίς δύο ἄλλες παραλλαγές τοῦ Ἐλιμιώτης καί Ἐλειμιώτης (λατινικά Elemiota)— παρα-

3. Βλ. L. v. Halier, *Untersuchungen über die Edessenische Chronik*, Leipzig 1892 (*Texte u. Untersuchungen IX*, 1), 97 ὅπου δημοσιεύεται γερμανική μετάφραση τοῦ χρονικοῦ πρβλ. A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford 1970², 221 καί 444 σημ. 11. Στό χρονικό ἀναφέρεται ἡ ὀνομασία Ἀντίπολη ἀλλά ἡ ὀρθή ὀνομασία Antoninopolis (Ἀντωνινοῦπολη) προκύπτει ἀπὸ τό χωρίο τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου XVIII, 9, 1 πρβλ. A. H. M. Jones, ὁ.π., καί P. de Jonge, *Philological and Historical Commentary on Ammianus Marcellinus XVIII*, Groningen 1980, 280, ὅπου διατυπώνεται ἡ ὑπόθεση ὅτι τό ὄνομα θά πρέπει νά ἀποδοθεῖ στόν Καρακάλλα καί χρονολογεῖται ἡ ἀνοικοδόμηση τῆς πόλης μεταξύ τῶν ἐτῶν 333-337 μ.Χ. Ἡ ὀνομασία Μαξιμιανούπολις παραδίδεται ἀπὸ τό χρονικό τοῦ Μαλάλα (βλ. ἐπόμενη σημείωση).

4. Βλ. Μαλάλας (ἐκδ. Bonn), 323 πρβλ. A. H. M. Jones (σημ. 3), 222 καί σημ. 12.

5. Βλ. Ἐθνικά, 269 Ἐλυμαῖα, χώρα Ἀσσυρίων πρὸς τῆ Περσικῆ, τῆς Σουσίδος ἐγγύς, οἱ οἰκοῦντες Ἐλυμαῖοι: γιά τῆ θέση καί τά ὄρια τῆς Ἐλυμαΐας βλ. Weissbach, *RE V* (1905), s.v. Elymais, στ. 2458 κξ.

δίδεται, άλλωστε, τόσο σέ γραμματειακές όσο και σέ επιγραφικές πηγές, προκειμένου νά δηλωθεῖ εἴτε ὁ κάτοικος τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλιμιωτῶν εἴτε ὁ πολίτης τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑλιμιωτῶν, πού ἰδρύθηκε στήν περιοχὴ αὐτὴ μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.⁶ Ἡ παροῦσα ἐπιγραφή ἀποτελεῖ μάλιστα τὴν πρωιμότερη μαρτυρία γιὰ τὴν γραφὴ Ἑλημιώτης, ἡ ὁποία μᾶς ἦταν ὡς τώρα γνωστὴ ἀπὸ τρεῖς ἐπιγραφές τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, δηλ. δύο ἐνεπιγράφα βάρθα ἰσάριθμων ἀνδριάντων πού ἀνήγειρε τό κοινὸ πρὸς τιμὴ τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Πίου καὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἀντίστοιχα καὶ μία ἀπελευθερωτικὴ πράξι τοῦ 216 μ.Χ. ἀπὸ τὴ Λευκόπετρα.⁷

Ἡ χρῆση τοῦ δευτέρου ἔθνικοῦ, δηλ. τοῦ Ἑλημιώτης, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Ἑλίμιας στὸ βασίλειο τῶν Μακεδόνων ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β', ἂν καὶ σπάνια, δέν εἶναι χωρὶς παράλληλα. Μαρτυρεῖται, ἔξ ὄσων γνωρίζω, μία ἀκόμη φορά σέ ψήφισμα τοῦ 222 π.Χ. πρὸς τιμὴν κάποιου Φιλάρχου, γιοῦ τοῦ Ἑλλανίωνος Μακεδόνας Ἑ[λ]ειμιώ[του] ἐκ Πυθείου (τῆς θεσσαλικῆς Περραιβίας), μὲ τό ὅποιο ἡ πόλη τῶν Δελφῶν τοῦ ἀπονέμει διάφορα προξενικά προνόμια.⁸ Ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ μὲ ἀφορμὴ τὴν περίπτωση αὐτή, ἡ χρῆση τοῦ δικαιολογεῖται ἀπὸ τό ὅτι οἱ Ἑλιμιῶτες διατήρησαν ζωντανό ἐπὶ μακρὸ χρονικὸ διάστημα μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσή τους στὸ μακεδονικὸ βασίλειο τό τοπικὸ τους συναίσθημα.⁹ Στὴ διατήρησή του φαίνεται ὅτι συνέβαλε καὶ τό γεγονός ὅτι μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσή της στὸ μακεδονικὸ κράτος ἡ Ἑλίμια ὑφίσταται ὡς ξεχωριστὴ διοικητικὴ περιφέρεια. Τοῦτο προκύπτει π.χ. ἀπὸ τό ὅτι οἱ ἄνδρες τῆς κατατάσσονται σέ ἀμιγεῖς μονάδες (τάξεις) τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ μὲ βάση τὴ γεωγραφικὴ ἀρχὴ στρατολόγησης, πού ἐφάρμοζαν οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ὡς καὶ τοὺς τελευταίους Ἀντιγονίδες.¹⁰

6. Τίς σχετικὲς μαρτυρίες συγκεντρώνει τελευταία ἡ F. Papazoglou, *Les Villes de Macédoine à l'époque romaine*, Paris 1988, 245 ff. καὶ ἰδιαίτερα σμμ. 1.

7. Βλ. Α. Ριζάκης - Ἰ. Τουράτσογλου, *Ἐπιγραφές Ἄνω Μακεδονίας*, Ἀθήνα 1985, τόμ. Α', 35 (*Ἀὐτοκράτορα Καίσαρα Τίτον Αἴλιον Ἀδριανὸν Ἀντωνεῖνον Σεβαστὸν [Ε]ὔσεβῆ Ἑλημιω[τ]ῶν τὸ κοινόν...*), 36 (*Ἀὐτοκρά[τορα Καί]σαρα Μ. Αὐρηλί[ον] Ἀντωνεῖνον Ἑλ[η]μιω[τῶ]ν τὸ κοινόν...*) καὶ Φ. Πέτσας, «Οἱ Χρονολογημένες Ἐπιγραφές ἀπὸ τό ἱερό τῆς Μητρὸς Θεῶν Αὐτόχθονος στὴ Λευκόπετρα», *Πρακτικὰ τοῦ Η' Συνεδρίου Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς ἐπιγραφικῆς*, Ἀθήνα 1984, τόμ. Α', 304 (*Ἀὐρηλίος Λυσίμαχος καὶ Αὐρηλία Νικόπολις οἰκοῦντες ὄρεωῶν Ἑλημιωτῶν, κόμη Δουρέοις...*) τοῦ 216 μ.Χ.

8. Βλ. *FD III 4*, 417 III (P. Perdrizet, *BCH* 21, 1897, 111 ἀρ. 1) πρβλ. K. Ziegler, *RE XXIV 1*, 1963, s.v. Pythion, (1963), στ. 562, ἀρ. 6 καὶ F. Papazoglou (σμμ. 6), 247 πού ἐπισημαίνουν ὀρθά ὅτι τό ψήφισμα ἐπιβεβαιώνει τὴν κατάληψη τῆς πόλης ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες.

9. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐκφράζουν ἤδη οἱ Δ. Κανατσούλης, «Τὸ Κοινόν τῶν Ἑλιμιωτῶν», *Ἀρχαία Μακεδονία II*, Θεσσαλονίκη 1977, 132 καὶ F. Papazoglou (σμμ. 6), 247.

10. Διόδωρος 17,57,2 (*τὴν Ἑλημιωτῶν στρατιάν*) πρβλ. H. Berve, *Das Alexander-*

Ἄξιοπρόσεκτη εἶναι ἐπίσης ἡ παράλληλη χρήση τοῦ ἔθνικοῦ *Μακεδῶν*, μέ τό ὅποιο αὐτοπροσδιορίζεται ὁ νεκρός καί ἡ ὁποία ἀπαντᾷ καί σέ ἄλλες περιπτώσεις, ὅπως λ.χ. τοῦ Φιλάρχου τοῦ γιου τοῦ Ἑλλανίωνος ἀπό τό Πύθειο πού προαναφέραμε.¹¹ Τό γεγονός ὅτι οἱ Μακεδόνες δέν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά τό χρησιμοποιοῦν ὡς στοιχεῖο τῆς ταυτότητάς τους δείχνει, ὅπως παρατηρήθηκε ἤδη δικαιολογημένα, ὅτι ἡ χρήση του στις σχετικές (ἐπιγραφικές) μαρτυρίες εἶναι σκόπιμη.¹² Στήν περίπτωσή μας εἶναι δύσκολο νά διατυπωθεῖ ὅποιαδήποτε ἐρμηνεία, ἐπειδή μεταξύ τῶν ἄλλων δέν μᾶς εἶναι γνωστή ἡ ιδιότητα τοῦ νεκροῦ. Ἄν πάντως πρόκειται γιά κάποιον στρατιώτη (βλ. παρακάτω), δέν αποκλείεται μέ τόν τρόπο αὐτό ὁ νεκρός νά ἤθελε νά προβάλλει τό ἔθνικό του ὡς στοιχεῖο περηφάνειας καί συνάμα κοινωνικῆς ὑπεροχῆς ἔναντι κάποιων συστρατιωτῶν του ἀνατολικῆς καταγωγῆς. Τό παράδειγμα ἀνώτερων ἀξιωματοῦχων τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν, ἰδιαίτερα τῶν Σελευκιδῶν ἢ τῶν Λαγιδῶν, πού χρησιμοποιοῦσαν κατά τόν 3. αἰ. π.Χ. συνειδητά τό ἔθνικό Μακεδῶν, γιά νά διαφοροποιηθοῦν ἀπό τούς «κατώτερους» Ἄνατολίτες,¹³ εἶναι φυσικό νά ἐπηρέαζε καί τά ἀπλᾶ μέλη τοῦ στρατοῦ τους πού συνέβαινε νά ἔχουν μακεδονική καταγωγή.

Ἀπό τά παραπάνω καθίσταται σαφές ὅτι ἡ γενέτειρα τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξε μία πόλη τῆς Ἑλιμωτίδος γιά τήν ὁποία ἡ νέα ἐπιγραφή εἶναι ἡ πρώτη καί μοναδική μαρτυρία πού διαθέτουμε. Τό νέο εὔρημα ἔχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά ἓνα ἀκόμη λόγο, ἐπειδή δηλ. στό κείμενο αὐτή ἀναφέρεται ὡς πόλις: ὅσο εἶμαι σέ θέση νά γνωρίζω πρόκειται γιά τή δεύτερη μετά τήν Αἰανή πόλη τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλιμωτῶν γιά τήν ὁποία ἔχουμε ρητή καί ἀδιαμφισβήτητη μαρτυρία.¹⁴ Μέ βάση τό νέο αὐτό δεδομένο καί τή χρονολόγηση τῆς

reich auf prosopographischer Grundlage, München 1926, 114· γιά τή διατήρηση τῆς γεωγραφικῆς ἀρχῆς στρατολόγησής στά χρόνια τῶν Ἀντιγονιδῶν (εἰδικότερα ἐπὶ Φιλίππου Ε΄) βλ. π.χ. Πολύβιος, V 97.

11. Βλ. ἐπίσης IG VII 1, 356 στ. 2-3 (*Ἀγάθων Βουτᾶ Δευρόπιος Μακεδῶν, πρόξενος Ὠρωποῦ*, τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 3. αἰ. π.Χ.) καί Syll.³ 267 H στ. 3-5 (*...ιος Κλείτου Μακεδῶν ἐξ Ὀρεστίδος, πρόξενος Δελφῶν*, τοῦ τέλους τοῦ 4. αἰ. π.Χ.).

12. Βλ. σχετικά I. Κ. Ευδόπουλος, *Κοινωνικές καί πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ Μακεδόνων καί νοτίων Ἑλλήνων, Συμβολή στήν ἐρευνα τῆς γραμματειακῆς καί ἐπιγραφικῆς παραδόσεως γιά τήν Ἀρχαία Μακεδονία*, ἀδημ. Διδ. Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1994, 148-149, ὅπου συνάγεται τό παραπάνω συμπέρασμα ἀπό ἓνα δείγμα 315 Μακεδόνων πού δροῦν ἐκτός Μακεδονίας.

13. Βλ. ἤδη W. Tarn, «The battle of Andros and Cos», *JHS* 29, 1909, 269 καί M. Holleaux, *Études d'épigraphie et d'histoire grecque*, Paris 1968, τόμ. III, 359-60.

14. Βλ. Α. Ριζάκης - Γ. Τουράτσουλου (σημ. 7), 15 (*...καί τῇ πόλει Ἐανῆ*) καί Στέφανος Βυζάντιος s.v. *Αἰανή (Αἰανή πόλις Μακεδονίας...)*. Οἱ σχετικῆς μέ τήν Ἑλιμία καί τούς ἄλλους οἰκισμούς τῆς Ἑλιμωτίδος γραμματειακές καί ἐπιγραφικές μαρτυρίες παρουσιάζονται καί σχολιάζονται ἐξαντλητικά ἀπό τόν N. G. L. Hammond, *A Hi-*

ἐπιγραφῆς στὸν 3. αἰ. π.Χ. μποροῦμε ἐπίσης νά θεωρήσουμε τουλάχιστον γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πρόωρη τὴν ἀποψη πού διατυπώθηκε τελευταία, ὅτι δηλ. τὸ ἔθνος τῶν Ἑλιμιωτῶν ἀποτελοῦνταν ἀπὸ κῶμες καὶ ὅτι διέθετε ἓνα μόνο ἀστικό κέντρο, δηλ. τὴν Αἰανή, πού ἦταν παράλληλα τὸ πολιτικό κέντρο του.¹⁵ Νεότερα ἐπιγραφικά ἀλλὰ καὶ ἀρχαιολογικά δεδομένα πιθανόν νά δείξουν ὅτι ἡ ἀποψη αὐτὴ πρέπει νά τροποποιηθεῖ ἀκόμη περισσότερο ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ὕστερες ἐποχές.

Ἐνα ἄλλο ἐρώτημα πού θέτει ἡ προτεινόμενη ἐδῶ ἐρμηνεία σέ σχέση μέ τὴν ἐρμηνεία τῶν ἐκδοτῶν τῆς νέας ἐπιγραφῆς εἶναι, ἂν τὸ ὄνομα τῆς νέας μακεδονικῆς πόλης μπορεῖ νά μᾶς ὀδηγήσει σέ ὁποιαδήποτε συσχέτιση μέ τὴν πόλη τῆς βόρειας Μεσοποταμίας, πού ἡ Ἑδεσσηνὴ Χρονογραφία ἀλλὰ καὶ ἄλλες πηγές τῆς πρωτοβυζαντινῆς περιόδου γραμμένες στὰ συριακά τὴν ὀνομάζουν Tella.¹⁶ Μέ τὰ δεδομένα πού ἔχουμε θά ἦταν παρακινδυνευμένο νά προτείνουμε ὁποιαδήποτε συσχέτιση, ἀκόμη καὶ ἂν δεχόμασταν ὅτι πράγματι τὸ ὄνομα τῆς μακεδονικῆς πόλης ὑπῆρξε Τέλα, υἱοθετώντας, ὅπως καὶ οἱ ἐκδότες, γιὰ τὸν τελευταῖο στίχο τὴν ἀνάγνωση *ἐκ πόλεως δὲ Τέλα<ς>*. Καὶ τοῦτο γιατί α) στὴν περίπτωση αὐτὴ τίποτε δέν θά ἀπέκλειε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ μία ἀπλὴ ἠχητικὴ σύμπτωση μέ τὴ χρησιμοποιούμενη ὡς πρῶτο συνθετικό πολλῶν τοπωνυμίων τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς βόρειας Αἰγύπτου σημιτικῆς προέλευσης λέξη Tel(l) ἢ Tel(l)a, πού σημαίνει λόφος ἢ ὑψωμα¹⁷ καὶ β) γιατί μέ τὰ διαθέσιμα τουλάχιστον στοιχεῖα, δέν

story of Macedonia, Oxford 1972, τόμ. I, 116-123 καὶ τελευταία ἀπὸ τὴν F. Papazoglou (σημ. 6), 245-55, ἡ ὁποία κλίνει ὑπὲρ τῆς ἀποψης ὅτι στὴν περιοχὴ ὑπῆρξε πόλη μέ τὸ ὄνομα Ἑλίμια.

15. Βλ. M. B. Hatzopoulos, «Épigraphie et villages en Grèce du Nord, *Ethnos, Polis et Kome en Macédoine*», *Epigrafia et Antichità 12 (L'Epigrafia dell Villaggio)*, Faenza 1992, 153 κεξ., ἰδιαίτερα 160 καὶ 170-1· πρβλ. τοῦ ἴδιου, «Χώρα καὶ Κῶμες τῆς Βέροιας», στὸν *Τιμητικό τόμο Δ. Λαζαρίδη, Πόλις καὶ Χώρα, Θεσσαλονίκη 1990*, 61. Ἡ F. Papazoglou, «Sur les koina régionaux de la haute Macédoine», *ZA 9*, 1959, 167 κεξ. δέν ἀποκλείει τὴν ὑπαρξὴ καὶ ἄλλων πόλεων στὴν Ἑλίμια τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ.

16. Τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται π.χ. στὸ Χρονικὸ τοῦ Ὡσηέ Στυλίτου βλ. W. Wright, *The Chronicle of Joshua the Stylite*, Cambridge 1882, 27, 40, 65 καὶ 70 πού γράφτηκε τὸ 507 μ.Χ. καὶ στὴ συριακὴ μετάφραση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ ἐπισκόπου Μυτιλήνης Ζαχαρία τοῦ ῥήτορα (6. αἰ. μ.Χ.)· βλ. Ahrens - Krüger, «Zacharias le Rhéteur», *Histoire ecclésiastique*, PG t. 85, VII 4, 113 καὶ 224.

17. Γιὰ τὴ σημασία τῆς λέξης βλ. M. M. J. Al-Fairouzabadi, *Al-qamus al-muhit*, Κάιρο 1952, τόμ. 3, 351. Τὸ ἑλληνικὸ τοπωνύμιο Τέλα θά μπορούσε πάντως νά συσχετισθεῖ μέ τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴ ρίζα *tela- πού σημαίνει «ὑψώνω, μεταφέρω, ζυγίζω, ὑπομένω» καὶ ἀπαντᾷ σέ μία μεγάλη οἰκογένεια λέξεων τῆς ἑλληνικῆς βλ. P. Chant-raine, *Dictionnaire Étymologique de la langue grecques*, Paris 1968, s.v. ταλάσσα 1089. Στὰ λατινικά ἡ λέξη tela χρησιμοποιεῖται ὡς προσηγορικὸ ὄνομα μέ τὶς σημασίες: ἀργαλειός, ἰστός (ἀράχνης), ὑφαντὸ καὶ στημόνι βλ. *OLD s.v.* Τὸ ὄνομα Tella φέρει πόλη

τεκμηριώνεται μακεδονικός αποικισμός κατά την έλληνιστική εποχή στην κεντρική βόρεια Μεσοποταμία, όπου τοποθετείται ή Tella, σέ αντίθεση με τις γειτονικές περιοχές, όπου μαρτυρούνται οι γνωστές παραευφράτιες μακεδονικές αποικίες Ήδεσσα, Εύρωπος, Άνθεμουσία, Ίχλαι κ.λ.π.¹⁸ Φυσικά τό ερώτημα καί ό σχετικός προβληματισμός πού έτέθη από τους εκδότες θά έπαυε νά ύφίστατο, άν υίοθετούσαμε μία από τις δύο άλλες θεωρητικά δυνατές αναγνώσεις του τελευταίου στίχου της έπιγραφής, δηλ. α) *έκ πόλεως δ' Έτέλα<ς>* ή β) *έκ πόλεως Δετέλα<ς>*. Η τελευταία ανάγνωση θά παρουσίαζε μάλιστα τό πλεονέκτημα ότι έτσι θά αποφευγόταν ή επανάληψη του συνδέσμου δέ.¹⁹ Μέ την παρούσα κατάσταση είναι πάντως προτιμότερο τό πρόβλημα της όνομασίας της νέας πόλης της Έλίμιας νά παραμείνει ανοικτό, έως ότου νέα έπιγραφικά δεδομένα δώσουν την όριστική λύση.

Οί ιδιαίτερες συνθήκες πού συνδέονται με τις τελευταίες στιγμές του νεκρού της νέας έπιγραφής δέν προκύπτουν άμεσα από τό κείμενό της. Τό γεγονός πάντως ότι πεθαίνει μακριά από την πατρίδα του χωρίς νά αναφέρονται στην έπιγραφή άλλα συγγενικά του πρόσωπα, εκτός από τον πατέρα καί τή μητέρα του, επιτρέπει νά ύποθέσουμε ότι ό Φίλιππος ύπήρξε μάλλον στρατιώτης κάποιας στρατιωτικής μονάδας ή όποια έδρασε στην περιοχή, άγνωστο φυσικά πότε καί κάτω από ποιές συνθήκες, όπως έχουν ήδη ύπο-

πού κείται μεταξύ των πόλεων Pallentia καί Intercatia στην Ίσπανία βλ. σχετικά REV A 1 (1934), s.v. Tela 2, στ. 185.

18. Μακεδονικό αποικισμό στην περιοχή αποκλείει ό L. Dilemann, *Haute Mésopotamie orientale et pays adjacents*, Paris 1962, 100-1 πού δέχεται «seulement une transformation intérieure des principales villes». Την όποση του Markwart, *Südarmenien* 427 καί 428 (πού γνωρίζω μόνο μέσω του προαναφερθέντος έργου του L. Dilemann, επειδή ή μελέτη του δέν μου ήταν προσιτή) ότι ή πόλη Polytelia πού αναφέρει ό Πλίνιος, *Hist. Naturalis* 6, 30, 118 (...mox in campestribus oppida Diospege, Polytelia, Stratonicæa, Anthemus. In vicina Euphratis, Nicephorion...) ταυτίζεται με την Tella, άμφισβητεί ό L. Dilemann, δ.π., ό όποιος πιστεύει ότι τό παραπάνω χωρίο του Πλίνιου είναι τόσο χαλαρά συντεταγμένο, πού αφήνει ανοικτό τό ένδεχόμενο οι τρεις πρώτες πόλεις νά ανήκουν στο τμήμα της ανατολικής Άσσυρίας, όπως οι πόλεις πού αναφέρει ό συγγραφέας προηγουμένως, καί όχι στην κεντρική βόρεια Μεσοποταμία, όπου δηλ. βρίσκεται ή Tella. Άνάλογες έπιφυλάξεις για τό άν οι τρεις πόλεις του χωρίου αυτού ανήκουν στην περιοχή είχε εκφράσει ήδη ό V. Tcherikover, *Die hellenistischen Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Leipzig 1927 (*Philologus*, Suppl. XIX, 1), 85.

19. Είναι γεγονός ότι ό χαρακτήρας της έπιγραφής αφήνει μεταξύ των συλλαβών δέ καί τε μικρό κενό, αλλά, κατά τή γνώμη μου, τουτό δέν μπορεί νά θεωρηθεί ως άσφαλής ένδειξη χωρισμού λέξεων, εφόσον τό ίδιο συμβαίνει καί μεταξύ των έπομένων συλλαβών της όνομασίας της πόλης. Ό τρόπος χάραξης της έπιγραφής καί ιδιαίτερα του τελευταίου στίχου θά μπορούσε άναμφίβολα νά χαρακτηριστεί ως άφρόντιστος.

θέσει οί εκδότες τῆς νέας ἐπιγραφῆς.²⁰

Σέ ὄ,τι ἀφορᾷ τά ὀνόματα τῶν γονέων του, ἄν ἐξαιρέσει κανεῖς τά συνήθη μεταξὺ Μακεδόνων (καί ὄχι μόνο) ὀνόματα Φίλιππος καί Ἄντιγόνη,²¹ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τό πατρωνυμικό Σωρίας τό ὄποιο, ὄσο γνωρίζω, δέν παραδίδεται μεταξὺ τῶν ὀνομάτων πού φέρουν Μακεδόνες καί γιά τό ὄποιο δέν μπόρεσα νά ἐντοπίσω κάποιο παράλληλο. Τό ὄνομα πρέπει νά εἶναι ὄστόσο ἑλληνικό, ἄν λάβει κανεῖς ὄποψη του τῆ ρίζα σωρ- πού ὄπόκειται σέ αὐτό καί τήν ὄποια συναντοῦμε π.χ. στά μαρτυρημένα ὀνόματα Σωρίστρατος καί Σῶρος.²²

2. Μία νέα ἐπιγραφική μαρτυρία γιά τόν Ἄρχιερέα τοῦ Κοινοῦ τῶν Μακεδόνων Τ. Κλαῦδιο Πειριῶνα

Μία ἀπό τίς σημαντικότερες οἰκογένειες πού ἐξῆσαν κατά τήν αὐτοκρατορική ἐποχή στή Βέροια ὄπηξε ἀναμφίβολα ἐκεῖνη τῶν Τ. Κλαυδίων Πειριῶνων. Τά μέλη της καί ἡ δράση τους μᾶς εἶναι γνωστά ἀπό μία σειρά (κυρίως τιμητικῶν) ἐπιγραφῶν πού στό σύνολό τους παραμένουν ἀχρονολόγητες.²³ Ἐξαιρεση ἀποτελεῖ ἕνα ἀνάθημα τοῦ 105-6 μ.Χ. ἀπό τό γειτονικό Ἄρσένι τῆς Σκύδρας κάποιων Κλαυδίων Ζήνωνος καί Δαρδάνου ἀπελευθέρων τοῦ Κλαυδίου Πειριῶνος.²⁴ Στήν ἐπιγραφή αὐτή δέν ἀναφέρονται στοιχεῖα ἀπό τά ὄποια νά προκύπτει σαφῶς ἡ σχέση τοῦ τιμῶμενου Κλαυδίου Πειριῶνα μέ τά γνωστά ἀπό ἄλλες ἐπιγραφές ὄμώνυμα μέλη τῆς οἰκογένειας καί εἰδικότερα α) μέ τόν Κλαῦδιο Πειριῶνα τόν γιό τῆς Ἄμιας, τῆς θυγατέρας κάποιου Πειριῶνα,²⁵ ἡ ὄποια φρόντισε μαζί μέ τά παιδιά της γιά

20. Ποιά ἀνάγκη ὄδηγησε τόν συντάκτη τοῦ κειμένου νά τονίσει μέ ἔμφαση ὄτι ὄ νεκρός τάφηκε μακριά ἀπό τήν γενέτειρά του (ἀλλοτρίας ἔλαχον χώρας καί οἶκ αὐτὸς ἔμαυτοῦ...) δέν μοῦ εἶναι σαφές.

21. Γιά τό ὄνομα Φίλιππος βλ. π.χ. Δ. Κανατσούλη, *Μακεδονική Προσωπογραφία*, Θεσσαλονίκη 1955, 158 κεξ.: γιά τό ὄνομα Ἄντιγόνη (συνηθέστερα Ἄντιγόνα) μεταξὺ γυναικῶν στή Μακεδονία, βλ. π.χ. Α. Tataki, *Ancient Beroea. Prosopography and Society*, Ἄθῆνα 1988 (*Μελετήματα* 8), ἄρ. 186-9.

22. Βλ. P. M. Fraser - E. Matthews, *LGPNI*, 420 καί W. Page - G. Benseker, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Brunswick 1911³, 93 ἀντίστοιχα.

23. Γιά τίς σχετικές μέ τήν οἰκογένεια ἐπιγραφές βλ. Α. Tataki (σημ. 21), ἄρ. 724, 725, 726 καί 692.

24. Βλ. *SEG* 17, 1960, 317 (= Ph. Petsas, «Ἄρτεμις Ἄγροτέρα, Γάζωρεῖτις καί Βλουρεῖτις», *BCH* 81, 1957, 389), στ. 5-14.

25. Βλ. Μ. Δήμιτσας, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καί ἐν μνημείοις σωζομένοις*, Ἄθῆνα 1896, 62 (Ἄρ. Κατ. Μ. Βέροιας 95). Δυστυχῶς ἡ ἐνδιαφέρουσα αὐτή ἐπιγραφή ἀπό τήν ὄποια θά μπορούσαν ἴσως νά συναχθοῦν βάσιμες προσωπογραφικές συσχετίσεις δέν σώζεται παρά μόνο κατά τό ἦμισύ της βλ. J. R. M. Cormack, «Progress Report on the Greek Inscriptions of the Trite Meris for IG X», *Ἀρχαία Μακε-*

τήν ύδροδότηση τῆς πόλης ἀπό τὰ δικά της κτήματα (ἐκ τῶν ἰδίων) καί παράλληλα κατασκεύασε ὑδραγωγεῖο καί δεξαμενή²⁶ ἢ β) τόν Τι(βέρι)ο Κλαύδιο Πειερίωνα, γιό τοῦ Τιβερίου Κλαύδιου Πειερίωνα, ἀρχιερέα διὰ βίου τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας στό ἐπαρχιακό κοινό τῆς Μακεδονίας.²⁷ Ὁ ἀριθμός τῶν ὁμωνύμων μελῶν τῆς οἰκογένειας πού ὀνομάζονταν Τ. Κλαύδιος Πειερίων παραμένει ἄγνωστος.²⁸ Ἡ ἔλλειψη ὁποιουδήποτε διαφοροποιητικοῦ χαρακτηρισμοῦ, ὅπως λ.χ. Πειερίων ὁ νεώτερος, σέ κάποια ἀπό τίς ἐπιγραφές στίς ὁποῖες μαρτυρεῖται τό ὄνομα δείχνει, ὡστόσο, ὅτι πρέπει νά ἦταν μᾶλλον δύο καί ὅτι στήν ἐπιγραφή τοῦ Ἀρσενίου θά μπορούσε νά ἀναφέρεται ὁ ἀρχιερεὺς πρὶν ἀπό τήν ἐκλογή του στό ἀξίωμα.

Ὅπως καί νά ἔχει τό πρᾶγμα, στίς ἐπιγραφές πού σχετίζονται μέ τή δράση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ὡς ἀρχιερέα τοῦ μακεδονικοῦ Κοινοῦ θά πρέπει νά προστεθεῖ ἓνα ἐπιγραφικό ἀπότμημα πού φυλάσσεται στό Μουσεῖο τῆς πόλης.²⁹ Τό κείμενο πού φέρει ἔχει ὡς ἑξῆς (βλ. εἰκ. ἀρ. 2):

δονία I 1970, 198, εἰκ. 58 μέ σημαντικές ὡστόσο διαφορές ὡς πρὸς τή διάταξη τῶν στίχων πού δίνει ὁ Δήμιτσας. Μιά προσεκτικὴ ἐπαναδημοσίευσή της εἶναι ἀπαραίτητη. Ὁ στίχος 3 θά πρέπει προφανῶς νά ἀναγνωσθεῖ *μετὰ τῶν τέκνων Κλαυδίων ...*, Πειερίωνος, Ἀμύντου. Ἡ Α. Tataki (σημ. 21), ἀρ. 692 θεωρεῖ ὅτι τό ὄνομα γένους τῆς Ἀμίας ἦταν Κλαυδία, συμπέρασμα ὄχι ὑποχρεωτικό, βλ. ἤδη Δ. Κανατσούλη (σημ. 21), ἀρ. 100. Ἡ Ἀμία θά μπορούσε νά ἦταν θυγατέρα κάποιου Πειερίωνα καί γυναίκα τοῦ Τι. Κλαυδίου Πειερίωνα I ἀπό τόν ὁποῖο θά πῆραν, ὡς συνήθως, τό ὄνομά τους τὰ παιδιά τους. Στήν περίπτωση αὐτή θά ἐπρόκειτο γιά τήν μητέρα τοῦ διὰ βίου ἀρχιερέα Τ. Κλαυδίου Πειερίωνα.

26. Τό ἀναφερόμενο στήν ἐπιγραφή τῆς προηγούμενης σημείωσης κτίσμα πού ὀρίζεται ὡς *ἐκτοχεῖον* θά πρέπει νά γίνει κατανοητό, σύμφωνα μέ μιὰ παρατήρηση τοῦ καθ. P. Charneaux βλ. Α. Β. Panayotou, *La langue des Inscriptions grecques de Macédoine (IVe a.C. - VIIe p.C.)*, ἀδημοσίευτη Διδ. Διατριβή Nancy 1990, 340 σημ. 1, ὡς *ἐκδοχεῖον*, δηλ. πιθανόν ὡς δεξαμενή. Γιά μιὰ ἀνάλογη εὐεργεσία ἀπό τήν Πριήνη βλ. I. Priene, 208 ὅπου μιὰ στεφανηφόρος *...ἀν[έ]θηκεν παρ' ἑαυτῆς τ[ὸ] ἐγδόχιον τοῦ [Ἰ]δα[τ]ος* καί *τὰ ἐν τῇ πόλει ὑδραγωγία*: βλ. ἀκόμη τήν ἐπιγραφή TAM iii 1, 590 ἀπό τήν Τερμησό, ὅπου ὁ λόγος (στ. 11) γιά τήν *...ἐπάνω ὁδὸν τήν ἐπὶ τὰ ὑδρεγδοχεῖα*.

27. Βλ. SEG 27, 1977, 262 (= Ἰ. Τουράτσουλου, «Ἀπὸ τήν πολιτεία καί τήν κοινονία τῆς ἀρχαίας Βέροιας», *Ἀρχαία Μακεδονία* II, 1977, 482) πρβλ. BCH 79, 1955, 274.

28. Ἡ Α. Tataki (σημ. 21), ἀρ. 726 δέχεται τήν ὑπαρξη τριῶν προσώπων, ἐνῶ ὁ Τουράτσουλου (προηγ. σημ.), 482, σημ. 3 δύο ταυτίζοντας τόν Τι. Κλαύδιο Πειερίωνα τῆς ἐπιγραφῆς Δήμιτσας, 62 μέ ἐκεῖνο τῶν ἐπιγραφῶν τῆς προηγούμενης σημείωσης καί πιθανόν τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τό Ἀρσένι.

29. Ἡ ἐπιγραφή φέρει Ἀρ. Καταλόγου Μουσείου Βέροιας 144 (καί ὄχι 95, ὅπως ἀναφέρει ἡ Α. Tataki [σημ. 21], ἀρ. 725). Βρέθηκε στό χῶρο τοῦ οἰκοπέδου στό ὁποῖο βρισκεται τό στρατιωτικό νοσοκομεῖο καί ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο συγκολλημένα μεταξὺ τους τεμάχια. Οἱ διαστάσεις της ἔχουν ὡς ἑξῆς: ὕψος 1,20 μ. πλάτος 0,29-0,33 μ., πᾶχος 0,11-0,13 μ.· τὰ διάστιχα εἶναι 0,025 μ. καί τό ὕψος τῶν γραμμάτων 0,050 μ. Τήν

*Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην
[τοῦ κοινοῦ] ἤ Μαχ[εδόν]ων Τι(βέριον) Κλαύδιον*

Τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς παρουσιάζει ἐντυπωσιακή ὁμοιότητα μέ τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ἑνός ἀνδριάντα τόν ὁποῖο ἀνήγειρε πρός τιμῆν του ἡ Βερεϊκή φυλή τῆς πόλης. Τό κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς σύμφωνα μέ τόν ἐκδότη της εἶναι τό παρακάτω:³⁰

*Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην
τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων Τι(βέριον) Κλαύδιον
4 Πειριώνα Τι(βερίου) Κλαυδίου Πειριώωνος
υἱὸν καὶ δις γυμνασίαρχον, δόγματι συνέδρων
Μακεδονίας καὶ πρώτον τῆς ἐπαρχείας
φυλῆ Βερεϊκή· δι' ἐπιμελητοῦ Γ(αἴου) Μαρίου Δομιτίου
καὶ γραμματέως Λ(ουκίου) Νασιδιηνοῦ Οὐάλεντος.*

*Ὁμοια εἶναι ἐπίσης καί ἡ ἀρχιτεκτονική διαμόρφωση τῶν δύο μνημείων πού φέρουν πλαίσιο μέ κυμάτιο καί εἶναι γραμμένα σέ βεβαθυσμένο πεδίο.

*Ἀποφασιστικότερα ἐπιχειρήματα πού συναινοῦν γιά τήν ἀπόδοση τῆς σχολιαζόμενης ἐδῶ ἐπιγραφῆς στόν γνωστό ἀρχιερέα Τι(βέριο) Κλαύδιο Πειριώνα εἶναι ἀσφαλῶς τά ὀνόματα (*praenomen* καί *nomen gentis*) τοῦ τιμωμένου, κυρίως ὁμως τό ἀξίωμα του. Τό τελευταῖο ἐπιχειρήματα ἐνισχύεται σημαντικά, ἂν δεχθεῖ κανεῖς ὅτι τό ἀξίωμα τοῦ *διὰ βίου* Ἀρχιερέα τοῦ μακεδονικοῦ Κοινοῦ ἀναλαμβάνεται ἐξαιρετικά σπάνια, ἄποψη πού συναρτᾶται μέ τόν τρόπο πού πρέπει νά κατανοήσουμε τήν ἔκφραση *διὰ βίου*. Γιά τούς

ταῦτιση τοῦ ἀναφερόμενου στήν ἐπιγραφῆ προσώπου μέ τόν *διὰ βίου* ἀρχιερέα τοῦ Κοινοῦ εἶχε λιθανολογήσει ὁ Δ. Κανατσούλης (σημ. 21), ἀρ. 708 καί 709 πρβλ. Tatakī, ὁ.π., χωρίς ὁμως ὁποιαδήποτε ἐπιχειρηματολογία. Τήν φίλη Β. Ἀλαμανή-Σουρη εἰχαριστῶ γιά τήν ἄδεια δημοσίευσης τῆς ἐπιγραφῆς καί τήν φωτογραφία τῆς πέτρας.

30. Βλ. Ἰ. Τουράτσογλου (σημ. 27), 482. Τή στίξη καί ἐρμηνεία πού δίνει ὁ τελευταῖος στόν στίχο 5 τῆς παραπάνω ἐπιγραφῆς ἀμφισβητοῦν τελευταῖα οἱ Ph. Gauthier - M. B. Hatzopoulos, *La loi gymnasiarchique de Beroea*, Athènes 1993 (*Μελετήματα* 16), 147-8, κατά τή γνώμη μου χωρίς πειστικά ἐπιχειρήματα βλ. P. M. Nigdelis, «Oberpriester und Gymnasiarchen im Provinziallandtag Makedoniens: eine neue Ehreninschrift aus Beroia», *Klio* 77 (1995) (ὑπό δημοσίευση). *Ἄν ἐξαιρέσει κανεῖς τίς ἀσυνέπειες τοῦ χαρακτῆ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Βερεϊκῆς φυλῆς ὡς πρός τήν ἀπόδοση ὀρισμένων γραμμάτων, ὅπως π.χ. τοῦ Α καί τοῦ Ο, κατά τά λοιπὰ τό σχῆμα τῶν γραμμάτων τῶν δύο κειμένων εἶναι τό ἴδιο. Ἀξιοπρόσεκτη ἀπό παλαιογραφική ἄποψη εἶναι ἐπίσης ἡ ὁμοιόμορφη ἀπόδοση τοῦ ὀνόματος τοῦ τιμώμενου μέ τό Ν ἐγγεγραμμένο στό Ο. Γιά τίς φυλές τῆς Βέροιας βλ. Ἰ. Τουράτσογλου (σημ. 27), 483 κέξ. καί N. F. Jones, *Public Organization in Ancient Greece. A Documentary Study*, Philadelphia 1987, 268 κέξ.

παλαιότερους έρευνητές ή έκφραση αυτή σημαίνει άπλώς ένα τιμητικό τίτλο πού φέρουν οί διατελέσαντες άρχιερείς του Κοινοῦ.³¹ Πρόσφατα όμως ο Β. Puech μελετώντας τά δεδομένα του Κοινοῦ τής Ἀχαΐας ύποστήριξε τήν άποψη ότι αυτή έχει ουσιαστικό περιεχόμενο, δηλ. ότι δηλώνει Ισόβια κατοχή του άξιώματος, πράγμα πού δέν άποκλείει, ώστόσο, τή για διαφόρους λόγους (π.χ. ύγείας, ήλικίας κ.ο.κ.) προσωρινή άσκησή του άπό άλλους πολίτες, όπως συμβαίνει λ.χ. στην Ἀθήνα.³² Σέ δ,τι άφορᾶ τή Μακεδονία ο ίδιος οδηγείται στο συμπέρασμα αυτό άπό τή φράση ...καί διαδόμασιν παρ' ὄλον τόν τής άρχαιρωσύνης χρόνον πανδήμοις κατά πᾶσαν σύνοδον ύποδεξάμενον τήν έπαρχίαν (δηλ. τους αντιπροσώπους του Κοινοῦ)... του cursus honoꝛum του άλλου γνωστοῦ δια βίου άρχιερέα του Κοινοῦ τών Μακεδόνων, του έπίσης Βεροιαίου Κ. Ποπίλλιου Πύθωνα, πού δείχνει ότι ο Πύθων παρέμεινε στο άξίωμα για περισσότερα του ενός έτη.³³ Κατά τόν Puech μάλιστα θά πρέπει νά δεχθούμε ότι ο γνωστός άπό τήν έπιγραφή τής Βερεικής φυλής Τι(βέριος) Κλαύδιος Πειριών διαδέχθηκε στο άξίωμα τόν Ποπίλλιο Πύθωνα τήν έποχή του Τραϊανού.³⁴

Ἄν οί παραπάνω παρατηρήσεις είναι ὀρθές, τότε τό νέο άπότμημα θά πρέπει νά προέρχεται άπό ένα άκόμη βάθρο τιμητικοῦ άνδριάντα πού έστησε προς τιμή του Τι(βέριου) Κλαυδίου Πειριώνα μία άγνωστή μας φυλή τής Βέροιας για τόν ίδιο μέ τήν Βερεική φυλή λόγο. Ἡ συνήθεια αυτή είναι γνωστή άπό τήν ίδια τή Βέροια, άπό όπου ως τώρα γνωρίζαμε δύο τιμητικές έπιγραφές άπό Ισαριθμες προφανώς φυλές τής πόλης προς τιμή του Κ(όντου) Ποπίλλιου Πύθωνα, στον ὁποιο αναφερθήκαμε παραπάνω.³⁵ Ἀπό θεσμική άποψη άλλωστε προϋποθέτει μία έπίσημη διαδικασία σύμφωνα μέ τήν ὁποία οί έπιμέρους φυλές μίας πόλης ύλοποιούν τήν άπόφαση τών κύ-

31. Βλ. J. A. O Larsen, «Roman Greece» στο συλλογικό έργο T. Frank, *An Economic Survey of Ancient Rome IV*, Baltimore 1938, 447, Δ. Κανατσούλης, «Τό Κοινόν τών Μακεδόνων», *Μακεδονικά* 3, 1956, 54.

32. B. Puech, «Grands - prêtres et Helladarchques», *RÉA* 85, 1983, 21-2 μέ τή σχετική βιβλιογραφία.

33. *SEG* 17, 1960, 315 (τιμητική έπιγραφή τής Πευκαστηκής φυλής) στ. 19-21, πρβλ. J. Deininger, *Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit*, München 1965, 95. Κατά τή γνώμη μου ανάμεσα στις φράσεις *έν τῷ τής άρχαιρωσύνης χρόνω* (στ. 8-9) καί *παρ' ὄλον τόν τής άρχαιρωσύνης χρόνον* του προαναφερθέντος χωρίου δέν πρέπει νά ύφίσταται καμία σημασιολογική διαφορά.

34. B. Puech (σημ. 32), 22 σημ. 28.

35. Ἐκτός άπό τήν προαναφερθείσα στή σημ. 33 έπιγραφή πού αναθέτει ή Πευκαστηκή φυλή βλ. άκόμη L. Robert, *Hellenica*, *RPh* 39, 1939, 132, όπου δημοσιεύεται άπόσπασμα έπιγραφής μέ τό ίδιο κείμενο πού προέρχεται προφανώς άπό τό βάθρο άνδριάντα τόν ὁποιο άνήγειρε μία άλλη (άγνωστη) φυλή τής πόλης προς τιμήν του έπιφανούς πολίτη.

ριων οργάνων της για απόδοση εξαιρετικῶν τιμῶν σέ ἐπιφανεῖς πολίτες. Ἡ σχετική διαδικασία πιστοποιεῖται ἀπό ἐπιγραφές διαφόρων πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἰδιαίτερα δέ ἀπό τήν φράση *καί ζῶντα πολλάκις ἡ Σεβαστοπολεϊτῶν πόλις καί τελευτήσαντα ἐτείμησεν τῆι τῶν ἀνδριάντων κατά φυλῆν ἀναθέσει* ἑνός ἀπό τοὺς ἐπιθανάτιους ἀνδριάντες πού ἀνήγειραν οἱ κάτοικοι τῆς Σεβαστόπολης τοῦ Πόντου τήν ἐποχή τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸς τιμὴ τοῦ συμπολίτη τους Μ. Ἀντώνιου Ρούφου.³⁶ Γιά τοὺς παραπάνω λόγους εἶναι πολὺ πιθανό ὅτι καί τὰ μέλη τῆς νέας, ἀγνωστής μας, φυλῆς τῆς Βέροιας θά πρέπει νά τίμησαν τόν ἀρχιερέα Τι(βέριο) Κλαύδιο Πειερίωνα ἀναγράφοντας στήν ἐπιγραφή τὸ ἴδιο κείμενο πού σώζεται στό βῆθο τοῦ ἀνδριάντα πού ἀνήγειρε ἡ Βερεϊκὴ φυλὴ, φυσικά μέ τίς ἀπαραίτητες προσαρμογές ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα τῆς φυλῆς καί τῶν ἀξιωματούχων της.

Μέ βάση τὰ παραπάνω τὸ κείμενο τῆς νέας ἐπιγραφῆς θά πρέπει νά συμπληρωθεῖ ὡς ἀκολούθως:

*Τὸν διὰ βίου Ἀρχιερέα τῶν
Σεβαστῶν καί ἀγιονοθέτην
[τοῦ κοινο]ῦ Μαχ[εδόν]ων Τι(βέριον) Κλαύδιον
4 [Πειερίωνα Τι(βερίου) Κλαυδίου Πειερίωνος
υἱὸν καί δις γυμνασίαρχον, δόγματι συνέδρων
Μακεδονίας καί πρῶτον τῆς ἐπαρχείας
φυλῆ]*

3. Ἕνα ἀποσπασματικὸ ψήφισμα ἀπὸ τὴν Εὐρωπὸ

Ἀντίθετα πρὸς τὴν πόλη τῆς Βέροιας καί γενικά τὴν περιοχὴ τῆς Βοτταϊαίας οἱ ἐπιγραφές τῆς περιοχῆς τῆς Ἀμφαξιτίδος εἶναι ἐξαιρετικά λίγες καί στήν πλειονότητά τους ἐπιτάφιες. Μέ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ εὕρεση νέων ἐπιγραφῶν ἀποτελεῖ τὴ μόνη ἐλπίδα νά ἐμπλουτισθοῦν οἱ οὕτως ἢ ἄλλως πενιχρότατες γνώσεις μας γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν πόλεων της. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ συμβάλλει ἕνα μικρὸ ἐπιγραφικὸ ἀπότμημα πού βρέθηκε μαζί μέ ἄλλες ἀρχαιοῦτες στήν ἀκρόπολη τῆς πόλης τῆς Εὐρωποῦ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1992 σέ ἕνα σωρὸ ὑλικῶν κατεδάφισης.³⁷ Τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει ὡς

36. Βλ. T. B. Mitford, «Inscriptiones Ponticae Sebastopolis», *ZPE* 87, 1991, 202 ἀρ. 12 στ. 26 κεξ. Γιά ἄλλες σχετικὲς ἐπιγραφές βλ. W. Ameling, *I. Prusias ad Hyprium* (IK, 27), σ. 80, ὅπου ἀναφέρονται παράλληλα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, τὴ Νύσα, τὴν Κόρινθο καί τὴν Τήνο.

37. Ἡ ἐπιγραφή φυλάσσεται σήμερα στό Μουσεῖο Κιλκίς μέ ἀριθμὸ εὐρετηρίου 1985. Οἱ διαστάσεις εἶναι οἱ ἑξῆς: σωζόμενο ὕψος 0,15 μ., μέγιστο σωζόμενο πλάτος 0,17 μ., πάχος 0,09 μ.· τὰ διάστιχα εἶναι 0,010 μ. καί τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων 0,017 μ. Εὐχαριστῶ τὴν Ἐφορὸ τῆς ΙΣΤ΄ Ἐφορίας Προϊστορικῶν καί Κλασικῶν Ἀρχαιοτή-

ἔξης (βλ. εἰκ. ἀρ. 3):

ἰος προνο
 [κ;]αί τὸ παράτειμον
 ν ἐπέδωκεν
 4 αἰ ΣΤΡΑΤ Ι
 ἀρεσ
 π

Συμπλέγματα: Ε ΤΕ

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Δ, τοῦ Ε, τοῦ Σ καὶ τοῦ Ω καὶ ἀκόμη ἡ περιορισμένη χρησιμοποίηση συμπλεγμάτων καθιστοῦν πιθανότερη τὴ χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς στὰ τέλη τοῦ 1. ἢ στὸν 2. παρά στὸν 3. αἰ. μ.Χ.³⁸

Σέ ὄ,τι ἀφορᾷ τὸ εἶδος τῆς ἐπιγραφῆς ἡ καλὴ ποιότητα τοῦ λεπτόκοκκου μαρμάρου, ἡ φροντισμένη γραφή, κυρίως ὁμως τὸ λεξιλόγιό της δείχνουν ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε μέ τὸ ἀπότμημα ἑνός ψηφίσματος καὶ εἰδικότερα μέ τὸ τμήμα τοῦ σκεπτικοῦ του, ὅπου ἐκτίθενται οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους τιμᾶται ἕνας ἐπιφανῆς πολίτης τῆς Εὐρωποῦ. Σέ αὐτὸ κατὰ τὴν πάγια συνήθεια τῶν ἑλληνικῶν ψηφισμάτων παρατίθενται οἱ ὑπηρεσίες πού προσέφερε ὁ τιμώμενος στὴν πατρίδα του. Μία ἀπὸ αὐτές συνάγεται μέ ἀσφάλεια, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη τὸ περιεχόμενο τοῦ ὄρου *παράτειμον* πού παραδίδεται στὸ δεύτερο στίχο.³⁹ Ἐπιγραφικὰ παράλληλα ἀπὸ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας πού χρονολογοῦνται στὴν αὐτοκρατορική ἐποχὴ δέν ἀφήνουν καμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ τι-

των κ. Δρ. Ἰ. Βοκοτοπούλου (†) καὶ τῆ φίλη ἀρχαιολόγο Θ. Σαββοπούλου πού μοῦ παραχώρησαν τὸ δικαίωμα δημοσίευσης τῆς ἐπιγραφῆς.

38. Στὶς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας τὰ συμπλέγματα ἀρχίζουν νά χρησιμοποιοῦνται στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. (βλ. ἐνδεικτικὰ *IG X 2 1*, 68-9, τέλη 1. αἰ. ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη D. Samsaris, «La vallée du Bas - Strymon à l'époque imperiale», *Δωδώνη* 18, 1989, 215 ἀρ. 1 τοῦ 99 μ.Χ. ἀπὸ τῆ Βισαλτία [ἡ ἐπιγραφή D. Samsaris, ὁ.π. 237 ἀρ. 39 θά πρέπει νά χρονολογηθεῖ ὄχι τὸ 39, ἀλλὰ τὸ 155 μ.Χ.]. Δήμιτσας [σημ. 20], 258 τοῦ 95/6 μ.Χ. ἀπὸ τὰ Στύβερρα), ἡ χρῆση τους ὁμως γενικεύεται τὸν 2. καὶ κυρίως τὸν 3. αἰ. μ.Χ. Γιά τὸ σχῆμα τῶν (ἐλάχιστων) ἐπιγραφῶν τῆς Εὐρωποῦ βλ. Θ. Σαββοπούλου, *Εὐρωπός, Εὐρωπός* 1988, πρβλ. *SEG* 38, 608 κεξ. καὶ *Bull. épigr.* 1989, 444.

39. Τὴ σημασία τοῦ ὄρου εἶχε διευκρινίσει ἤδη ὁ Α. Wilhelm, «Zu griechischen Inschriften», *Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen*, Wien 1897, 75 μέ ἀφορμὴ τὴν ἐπιγραφή ἀπὸ τῆ Στρατονίκεια πού ἀναφέρεται στὴν ἐπόμενη σημείωση. Στὸ λεξιλόγιο τοῦ σκεπτικοῦ ἑνός ψηφίσματος προσιδιάζει ἐπίσης καὶ ἡ ἀποσπασματικὰ σωζόμενη λέξη τοῦ πρώτου στίχου τοῦ ἀποτμήματος πού προφανῶς εἶναι τύπος τοῦ ρήματος *προνοεῖν*. Ἡ τελευταία λέξη του θά πρέπει νά εἶναι τύπος τοῦ ρήματος *ἀρέσκειν* ἢ τοῦ οὐσιαστικοῦ *ἀρέσκεια*.

μώμενος πρέπει νά κατέβαλε ένα χρηματικό ποσό ως διαφορά (στούς εμπόρους ή στούς συμπολίτες του), προκειμένου ή πώληση σιταριού ή λαδιού νά γίνει σέ τιμή χαμηλότερη από εκείνη τῆς ἀγορᾶς. Ἔτσι λ.χ. κάποιον ζεύγος ἱερέων τοῦ Διός Παναμαρέως καυχᾶται, ἐπειδή κατά τή διάρκεια τῆς θητείας του προσέφερε (*προοισήνεγκαν*) στούς συμπολίτες τους Στρατονικεῖς ἐκτός τῶν ἄλλων ...*ἐν [δυσ]φόρῳ καιρῷ παράτειμα καί σείτο[υ] καί ἐλαίου ... μεγάλα*.⁴⁰ Ἴδια ὑπῆρξε ἡ δράση δύο ἐπιφανῶν κατοίκων τῆς Ἐφέσου, ἐνός τοῦ ὁποίου δέν μᾶς ἔχει σωθεῖ τό ὄνομα καί ἐνός συμπολίτη τοῦ Ἀσιάρχῃ, τοῦ Μ. Αὐρήλιου γιοῦ τοῦ Μ. Αὐρήλιου Ἀρτεμιδώρου Μετροδωριανού: ἡ πόλη τιμᾶ τόν πρῶτο ὡς *δόντα καί εἰς παράτειμα σείτου* καί τόν δεύτερο ὡς *δόντα ἐν τῷ καιρῷ τῆς στρατηγίας ἰς παράτειμον ἐλαίου δηνάρια πεντακισχίλια*.⁴¹ Στήν πραγματικότητα οἱ παραπάνω περιπτώσεις εἶναι ὀρισμένες μόνο ἀπό αὐτές πού συνιστοῦν τόν καλά μαρτυρημένο θεσμό τῆς διάθεσης σιταριού ή λαδιού σέ τιμή χαμηλότερη ἀπό εκείνη τῆς ἀγορᾶς χάρις στίς εὐεργεσίες πλούσιων πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι εἴτε ἐκάλυπταν ἐξ ἰδίων τή σχετική διαφορά εἴτε πωλοῦσαν οἱ ἴδιοι τά προϊόντα αὐτά σέ χαμηλότερη τιμή, ἐφόσον εἶχαν τή δυνατότητα. Μόνο πού τίς πιό πολλές φορές ὁ θεσμός δηλώνεται μέ ἕναν ἀπό τούς συνώνυμους ὄρους *παραπιπράσκειν* (παράπρασις), *παραπωλεῖν*, *ἐπενωνίζεῖν* (ἐπενωνισμός)⁴² καί ὄχι μέ τόν ὄρο *παράτειμον*.

Ἡ περίπτωση τῆς Εὐρωποῦ δέν ἀποτελεῖ, ὡστόσο, τήν πρώτην περίπτωση παράπρασος πού μᾶς εἶναι γνωστή ἀπό τή Μακεδονία. Χαρακτηριστική εἶναι λ.χ. ἡ δράση κάποιου γυμνασίου ἀπό τή Λητή, τοῦ Μάνιου Σαλάριου Σαβείνου, τόν ὁποῖο τιμᾶ ἡ γενέτειρά του τό 121/2 μ.Χ. ὡς *ἐν τε σειτενδείαις πλειστάκις παραπεπρακότα πολὺ τῆς οὔσης τιμῆς εὐωνότερον*.⁴³ ἀνάλογα παραδείγματα μαρτυροῦνται ἀπό ἐπιγραφές τῆς αὐτοκρατορικήσ ἐποχῆς πού προέρχονται ἀπό τή Βέροια, τήν Ἡράκλεια Λυγκηστίδα καί τά Στύβερρα (*Ἄνω Μακεδονία).⁴⁴

40. M. Cetin Sahin, *I. Stratonikeia* (IK 22, 1), 671.

41. R. Merkelbach κ.ἀ., *I. Ephesos* (IK 13 καί 17,1), 815 καί 3071 ἀντίστοιχα.

42. Βλ. π.χ. L. Robert, *Gnomon* 33, 1959, 665 καί J. Triantaphyllopoulos, «ΠΑΡΑΠΡΑΣΙΣ», *Acta on the 5th International Congress of Greek and Latin Epigraphy*, Cambridge 1967, 65-69 ὅπου μελετᾶται τό φαινόμενο ἀπό τή νομική του πλευρά καί προαναγγέλλεται μία διεξοδική μελέτη του ἡ ὁποία, ἐξ ὄσων γνωρίζω, δέν ἔχει ἀκόμη δημοσιευθεῖ.

43. Βλ. SEG 1, 1923, 276 (= AE 1921, 1 = M. N. Tod, «Macedonia. Inscriptions», *ABSA* 23, 1918-9, 73).

44. Βλ. SEG 17, 1960, 315 (πρβλ. L. Robert, *Hellenica*, *RPh* 39, 1939, 132) τοῦ 98 μ.Χ. μέ τήν ὁποία οἱ Βεροιαῖοι τιμοῦν τόν πλούσιο συμπολίτη τους Κ. Ποπίλλιο Πύθωνα ἀνάμεσα στά ἄλλα ὡς *ποιησάμενον παραπράσεις κί ἐπενωνίσαντα ἐν καιροῖς ἀναγκίους...* (στ. 17-18) καί Μ. Δήμυτας (σημ. 20), 248 (= P. Perdrizet, *BCH* 21, 1897, 161 = N. Vuljič, *Spomenik* 77, 1934, 4 = S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens in römi-*

Ἡ κατάσταση μέ τήν ὁποία μᾶς παραδίδεται ἡ ἐπιγραφή δέν μᾶς ἐπιτρέπει νά προσδιορίσουμε τίς λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς εὐεργεσίας, ὅπως δηλ. ἂν τό *παράτειμον* ἀφοροῦσε τό σιτάρι πού ἀπαιτοῦνταν γιά τή διατροφή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλης ἢ τό λάδι πού χρειαζόταν γιά τό γυμνάσιό της ἢ καί τά δύο μαζί (βλ. τήν προαναφερθεῖσα ἐπιγραφή τῆς Στρατονίκειας) ἢ ἀκόμη ἂν ἡ εὐεργεσία συντελέσθηκε κατά τή θητεία τοῦ τιμώμενου σέ κάποιο ἀξίωμα. Πιθανό εἶναι πάντως, ἂν κρίνουμε ἀπό τά παράλληλα πού διαθέτουμε, ὅτι ἐκδηλώθηκε στό πλαίσιο κάποιας σιτοδείας ἢ κάποιας τεχνητῆς αὔξεσης τῆς τιμῆς τῶν παραπάνω προϊόντων ἀπό καιροσκόπους, φαινόμενα γνωστά ἀπό ἄλλες πόλεις τόσο τῆς Μακεδονίας ὅσο καί ἄλλων περιοχῶν τῆς ἑλληνόφωνης Ἀνατολῆς κατά τήν ἑλληνιστική καί αὐτοκρατορική ἐποχή, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν πρόκειται γιά σιτάρι.⁴⁵ Ἐάν στήν παροῦσα ἐπιγραφή τό ρῆμα *ἐπέδωκεν* πού ἀπαντᾷ στόν ἐπόμενο στίχο δέν χρησιμοποιεῖται μέ τήν τεχνική του σημασία, δηλ. δέν σημαίνει τή συμμετοχή τοῦ τιμώμενου σέ μιᾶ συλλογική ἐπίδοση, ἀλλά μέ τή συνήθη σέ τιμητικά ψηφίσματα σημασία τοῦ *χαρίζω*,⁴⁶ τότε θά πρέπει νά ἔχει ὡς ἀντικείμενό του τή λέξη *παράτειμον*.

Ἡ κατανόηση τῆς συνέχειας τοῦ κειμένου παρουσιάζει προβλήματα, ἐπειδή ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἀνάγνωση καί κατ' ἐπέκταση τή συμπλήρωση τῆς τελευταίας λέξης τοῦ τέταρτου στίχου, πού ὅμως δέν εἶναι βέβαιη. Τό σωζόμενο τμήμα τῆς κάθετης κεραιᾶς τοῦ τελευταίου της γράμματος ἀφήνει ἀνοιχτό τό ἐνδεχόμενο νά πρόκειται γιά Ι ἢ γιά Η, χωρίς, ὠστόσο, νά ἀποκλείεται καί τό Ε. Οἱ τρεῖς αὐτές ἐκδοχές ἀντιστοιχοῦν σέ ποικίλες δυνατότητες

scher Zeit, München 1977, ἀρ. 19) τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 2. αἰ. μ.Χ. ὅπου τιμᾶται στήν Ἡράκλεια Λυγκηστίδα κάποιος Παῦλος Καιλίδιος Φρόντων ἀνάμεσα στά ἄλλα ὡς *ἐπιδοῦς τῇ πόλει εἰς σίτου ἀγορασίαν, σείτον ἐν σπάνει παραπωλήσας* (στ. 2-3). Ὡς παράπρραση σίτου θά μποροῦσε νά γίνει κατανοητή καί ἡ εὐεργεσία κάποιου Πλήστιος πού κατά τόν 3. αἰ. π.Χ. διαθέτει σέ χαμηλότερη τιμή σιτάρι στήν τοπική ἀγορά τῆς Γαζώρου βλ. *SEG* 30, 1982, 1892 (= Chr. Veligianni, «Ein hellenistisches Ehrendekret aus Gazoros [Ostmakedonien]», *ZPE* 51, 1983, 105 κεξ.) πρβλ. Ph. Gauthier, «Nouvelles récoltes et grain nouveau: à propos d'une inscription de Gazoros», *BCH* 111, 1987, 413 κεξ. καί J. καί L. Robert, *Bull. épigr.* 1984, 259. Γιά παραπράσεις ἐλαίου στή Μακεδονία βλ. τόν ἐφηβικό κατάλογο ἀπό τά Στύβεργα *SEG* 38, 1988, 679-80 (= F. Papazoglou, «Stèles éphébiques de Stuberra», *Chiron* 18, 1988, 238-40, ἀρ. 5 καί 6) τοῦ 74/5 μ.Χ. ὅπου λέγεται ὅτι ὁ γυμνασίαρχος Νεικόλαος Ἀπολλοδώρου, ἀλείψας ... καί παραπωλήσας τόν τῆς γυμνασιαρχίας ἐνιαυτόν ἐπτά ἄσσαριών τόν ξέστην πωλουμένου ὑπό τῶν ἄλλων ἄσσαριών δώδεκα ἀπέταξεν τοὺς ... ἐφήβους.

45. Γιά τά φαινόμενα αὐτά βλ. π.χ. J. H. M. Strubbe, «Stitionia under the Principate», *Epigraphica Anatolica* 13, 1989, 106-107.

46. Γιά τίς σημασίες τοῦ ρήματος βλ. A. Kuenzi, *ΕΠΙΔΟΣΙΣ*, Diss. Bern 1923, 60-65· γιά τήν σημασία τοῦ *χαρίζω* βλ. A. Kuenzi, ὁ.π., 61 κεξ., L. Robert, *OMS* I (= *BCH* 60, 1936, 186) 197 καί τελευταία L. Migeotte, «Souscriptions athéniennes de la période classique», *Historia* 32, 1983, 129.

συμπλήρωσης τῆς λέξης καί συνακόλουθα σέ διαφορετικές ἐρμηνείες τοῦ χωρίου. Οἱ πιθανότερες ἀπό αὐτές εἶναι, κατά τή γνώμη μου, οἱ ἑξῆς δύο.

Ἐάν συμπληρώσει κανεῖς *στρατε[ύματα]* ἢ *στρατη[ῶται]* ἢ κάποια ἀπό τίς πλάγιες πτώσεις τῶν λέξεων αὐτῶν, τό χωρίο θά σήμαινε μᾶλλον ὅτι ὁ τιμώμενος ἐπιφορτίστηκε μέ τά ἔξοδα πού συνεπαγόταν ἡ διατροφή καί ἴσως οἱ ἄλλες διευκολύνσεις πού ἔπρεπε νά παράσχει ἡ πόλη του σέ διερχόμενες μονάδες τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ἐνάλογες ὑπηρεσίες πού προσφέρουν ἐπιφανεῖς πολῖτες στίς γενετείρες τους εἶναι καλά γνωστές τόσο ἀπό ἄλλες πόλεις τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας⁴⁷ ὅσο καί ἀπό τήν ἴδια τή Μακεδονία, ὅπως προκύπτει λ.χ. ἀπό τή συνέχεια τοῦ προαναφερθέντος ψηφίσματος τῆς Λητῆς οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας τιμοῦν τόν γυμνασίαρχο Μ. Σαλάριο Σαβεῖνο ὡς *καί ταῖς τοῦ κυρίου καίσαρος τῶν στρατευμάτων διοδείαις παρασχόντα εἰς τὰς ἀνώνυμους σείτου*.⁴⁸ Στήν περίπτωση αὐτή μάλιστα οἱ εὐεργεσίες τοῦ τιμώμενου θά παρετίθεντο στό ψήφισμα μέ τήν ἴδια, ὅπως καί στό ψήφισμα τοῦ Σαλάρου σειρά, προφανῶς λόγω τῆς νοηματικῆς τους συνάφειας.

Ἐάν ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἂν δεχθεῖ κανεῖς τή συμπλήρωση *στρατη[γός]* ἢ *στρατη[γῆσας]* ἢ κάποια ἀπό τίς πλάγιες πτώσεις τῶν λέξεων, τό χωρίο θά σήμαινε ἴσως ὅτι στό σκεπτικό τοῦ ψηφίσματος ἀκολουθοῦσε μία ἄλλη εὐεργεσία πού ὁ τιμώμενος ἔκαμε κατά τή θητεία του ὡς στρατηγός τῆς πόλης. Ἐάν εἶναι ἔτσι, τότε βρισκόμαστε μπροστά στήν πρώτη μαρτυρία πού πιστοποιεῖ τήν ὑπαρξη τοῦ ἀξιωματοῦ στήν πόλη τῆς Εὐρωπῆς γιά τούς θεσμούς τῆς ὁποίας δέν γνωρίζουμε σχεδόν τίποτε.⁴⁹ Ἐάν ὅσο γνωρίζω καί ἀντίθετα ἀπό ὅ,τι συμβαίνει τήν ἐποχή αὐτή σέ ἄλλες ἑλληνικές πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου οἱ στρατηγοὶ ἀποτελοῦν τό σημαντικότερο ἢ ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα σώματα ἀρχόντων,⁵⁰ τό ἀξίωμα δέν μαρτυρεῖται στίς πόλεις τῆς ἐπαρχίας τῆς Μακεδονίας,⁵¹ διαπίστωση ἡ ὁποία ἐν μέρει τουλάχιστον θά πρέπει νά

47. Βλ. σχετικά Μ. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Cambridge 1957², 357 κεξ. καί τελευταία Η. Halfmann, *Itinera Principum*, Stuttgart 1986, 79 κεξ. Τό ἐπίθετο *ιερός*, πού θά ἀνέμενε κανεῖς, ἂν καί χρησιμοποιεῖται συχνά γιά τά ρωμαϊκά στρατεύματα, ἐντούτοις δέν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητο βλ. π.χ. *IGR* III, 173 ...*ἀποδεξάμενον τε στρατεύματα τὰ παραχειμάσαντα ἐν τῇ πόλει καί προπέμψαντα τὰ παροδεύοντα ἐπὶ τὸν πρὸς Πάρθους πόλεμον*.

48. Βλ. *SEG* 1, 1923, 276 στ. 6 κεξ.

49. Γιά τίς (ἐπιγραφικές κυρίως) μαρτυρίες πού διαθέτουμε σχετικά μέ τήν Εὐρωπὴ βλ. F. Parazoglou (σημ. 6), 180-1 καί τελευταία *BCH* 118, 1994, 215 γιά μία νέα ἐπιγραφική μαρτυρία.

50. Βλ. λ.χ. D. Magie, *Roman Role in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*, Princeton - N. Jersey 1950, τόμος I 643-4 καί τόμος II 1509 σημ. 37 γιά τό σῶμα τῶν στρατηγῶν στή Μ. Ἀσία.

51. Γιά τά ἀξιώματα τῶν πόλεων τῆς ἐπαρχίας βλ. Δ. Κανατσούλη, «Ἡ Μακεδο-

ἀποδοθεῖ στήν ἀποσπασματικότητα τοῦ ἐπιγραφικοῦ ὕλικου μας. Μέ δεδομένο ὅτι ἄλλες μακεδονικές πόλεις, ὅπως λ.χ. οἱ Φίλιπποι καί ἡ Κασσάνδρεια, στήν περίοδο τῆς βασιλείας, διέθεταν σῶμα στρατηγῶν,⁵² δέν θά ἦταν ὑπερβολικό στήν περίπτωση αὐτή νά ἰσχυρισθοῦμε ὅτι τοῦτο θά συνέβαινε καί μέ τήν Εὐρώπῳ καί ὅτι τό ἀξίωμα θά διατηρήθηκε καί στήν αὐτοκρατορική ἐποχή.

Τό ἐνδεχόμενο ἡ λέξη *στρατη[γός]* ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλη θεωρητικά πιθανή συμπλήρωση νά ἀποδίδει κάποιο ρωμαϊκό ἀξίωμα⁵³ πού κατέλαβε ὁ τιμώμενος ἢ νά ἀναφέρεται σέ κάποιο Ρωμαῖο ἀξιωματοῦχο θά πρέπει μᾶλλον νά ἀποκλεισθεῖ, ἰδιαίτερα ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ θέση τοῦ σκεπτικοῦ τοῦ ψηφίσματος στό ὁποῖο ἐμφανίζεται ἡ λέξη.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Π. Νίγδελης

νική πόλις ἀπό τῆς ἐμφανισέως της μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου», *Μακεδονικά* 5, 1961-1963, 15-101.

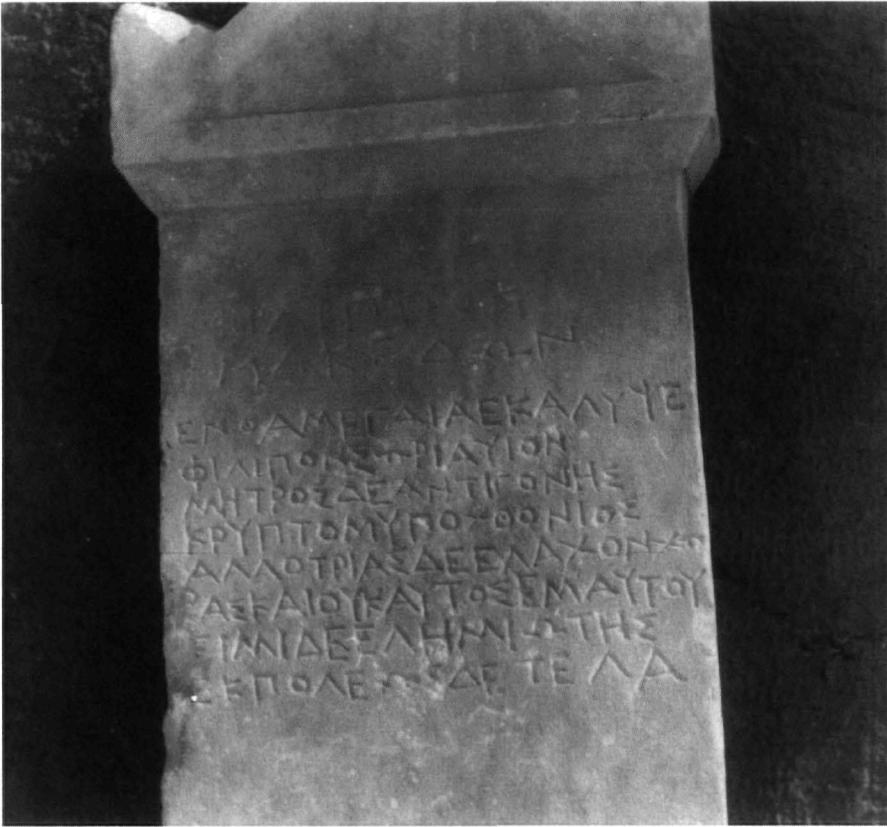
52. Βλ. R. Herzog - G. Klaffenbach, «Asylieurkunden aus Kos», *Abh. Berl. Akad.* 1952, 1, 17 ἀρ. 6, στ. 53 κέξ. (ὅπως δ' ἂν ἀσφαλῶς ἀποσταλῶσιν εἰς τήν Νέαν πόλιν τοῖς στρατηγοῖς συμπέψαι αὐτοῖς τοῖς ξένους τοῖς παρὰ τῆι πόλει μισθοφοροῦντας) καί στ. 2 (οἱ στρατηγοί καί οἱ νομοφύλακες εἶπαν...). Τήν ἀποψη τοῦ Klaffenbach (σ. 17) ὅτι οἱ στρατηγοί τῶν Φιλίππων ἦταν ἄρχοντες τῆς πόλης υἱοθέτησε τελικά καί ὁ H. Bengtson, «Randbemerkungen zu den koischen Asylieurkunden», *Historia* 3, 1954-5, 463, σμ. 1 πού ἀρχικά εἶχε δεχθεῖ ὅτι ἐπρόκειτο γιά βασιλικούς ἀξιωματούχους. Γιά τοὺς στρατηγοὺς πού προΐσταντο σέ εὐρύτερες διοικητικές περιφέρειες τῆς Μακεδονίας κατά τήν ἐποχή τῆς βασιλείας, ὅπως φαίνεται νά συνάγεται ἀπό τόν γυμνασιαρχικό νόμο τῆς Βέροιας καί δύο ψηφίσματα ἀπό τήν Μόρφυλο τῆς Κρησιωνίας βλ. τήν πρόσφατη συζήτηση τῶν Rh. Gauthier - M. B. Hatzopoulos (σμ. 30), 44-5.

53. Γιά τά ρωμαϊκά ἀξιώματα πού μπορεῖ νά δηλώνει ἡ λέξη *στρατηγός* βλ. H. J. Mason, *Greek Terms for Roman Institutions. A Lexicon and Analysis*, Toronto 1974, 86-7. Ἐν ἡ ἐπίμαχη λέξη εἶναι τύπος τῆς λέξης *στρατεία* στόν πληθυντικό ἀριθμό, τότε θεωρητικά θά μποροῦσε νά γίνεται λόγος γιά τίς *militiae* τοῦ τιμώμενου, δηλ. γιά τήν στρατιωτική του καριέρα ὡς μέλους τῆς ἱππικῆς τάξης· γιά τή σημασία αὐτή βλ. H. J. Mason, ὁ.π., 86.

ZUSAMMENFASSUNG

In der vorliegenden Arbeit werden drei Inschriften, die die Topographie und die Geschichte Makedoniens betreffen, veröffentlicht oder kommentiert. - In der ersten Inschrift, einer Grabinschrift aus dem 3 Jhd. v. Chr., die aus der Gegend von Dorylaion in Phrygien (Afyon) stammt, ist uns der Name eines gewissen Philipp überliefert. Es handelt sich dabei höchstwahrscheinlich um einen Soldaten, der sich selbst als «Μακεδῶν Ἑλλημιώτης ἐκ πόλεως ΔΕΤΕΛΛΑΣ» bezeichnet. Aufgrund der beiden Ethnika gelangt der Autor des Artikels —im Gegensatz zu den Erstherausgebern der Inschrift (MAMA X, 220)— zu dem Schluß, daß der Tote aus dem Bezirk Elimia in Makedonien stammte und sein Geburtsort eine bis jetzt unbekannte Stadt dieser Gegend ist, deren Name allerdings nicht aufs genaueste rekonstruiert werden kann. Die Erstherausgeber vermuten, daß es sich um die aus syrischen Quellen bekannte Stadt Tel(l)a in Mesopotamien handelt. — Die zweite fragmentarisch erhaltene und bisher unveröffentlichte Inschrift stammt aus Berroia. Sie bezieht sich auf einen gewissen Oberpriester (Archiereus) auf Lebenszeit (διὰ βίου) des makedonischen Provinziallandtages. Von seinem Namen sind uns nur das Praenomen und das Gentilizium (Tiberius Claudius) erhalten. Aufgrund paläographischer Kriterien und vor allem der Bedeutung des terminus technicus διὰ βίου bietet es sich an, den Oberpriester der neuen Inschrift und den aus anderen Inschriften bekannten Berroier T. Claudius Peierion, Oberpriester auf Lebenszeit im makedonischen Provinziallandtag (Ende des 1. / Anfang des 2. Jhts n. Chr.), für ein und dieselbe Person zu halten. Wegen der in jeder Hinsicht auffälligen Ähnlichkeit der neuen Inschrift mit der Inschrift SEG 27, 262, die von einer Statuenbasis stammt, die die Phyle Bereike der Stadt Berroia zu Ehren des T. Claudius Peierion aufstellte, können wir annehmen, daß auch sie von einem solchen Denkmal einer anderen Phyle der Stadt stammt. — Die dritte Inschrift ist ein unveröffentlichtes Fragment (aus dem Ende des 1. oder aus dem 2. Jhd. n. Chr.), das man in der makedonischen Stadt Europos fand. Es gehört zu einem Beschluß, mit dem ein angesehener Bürger wegen seiner Wohltätigkeiten für die Stadt geehrt wird. Zu diesem Schluß kommen wir vor allem wegen des Wortes «παράτειμον», das in dem Text des Beschlusses erhalten ist. Inschriftliche Parallelen aus Städten Kleinasiens zeigen, daß der Geehrte seinen Mitbürgern oder Händlern einen Geldbetrag zur Verfügung stellte, damit auf dem städtischen

Markt Getreide oder Öl zu einem niedrigeren Preis als dem üblichen Marktpreis angeboten werden konnte. Dieses Phänomen ist uns bekannt und wird in der Regel mit dem terminus Technicus «παράπρασις» bezeichnet. Anlässlich dieses neuen Zeugnisses werden alle epigraphisch bezeugten Fälle von Paraprasis aus Städten der Provinz Makedonien aufgelistet. Am Ende des Artikels werden bestimmte Vermutungen über andere mögliche Wohltaten des Geehrten angestellt.

Π. Νίγδελης, εἰκ. 1.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 173).

Π. Νίγδελης, εικ. 2.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 181).

Π. Νίγδελης, εικ. 3.: Μακεδονικά Σύμμεικτα. (S. 184).